

- 17 *chovati se* živiti se (enutiriri) - 20 *má všetečnost* já zpozdilý, pošetilý (stoliditas) - 25 *v zavěšení drželi ste* ve vleku jste udržovali (in suspenso) - 26 *křivého papeže* (antipapam) t. j. vzdoropapeže avignonského v době velikého schismatu západního, od r. 1378 (počínaje Klimentem VII.) - 27-28 *najvyšší rozdielce* nejvyšší rozhodčí (supremus arbiter) - 28 *nevěru židovskou* nevěrné, nevěřící židy - 34 *křehkými* nevážnými, věrolomnými (fragilibus) - 36 *Nabuchodonozor II.* (605 až 562 př. n. l.) jeden z nejslavnějších babylonských králů, který je v bibli líčen jako násilník potrestaný za to šilenstvím; o jeho pokoření srov. Dan. 4,30 - 40 *v klejtu* když měl glejt, t. j. ochranný průvod - 43 *Vaše Slavnost jest převrácena* Vaše Výsost jest svedena (perversa) - 44 *štíepené* pěstované (plantatum) - 47 *vtipně* s důvtipem (imaginative) - 51 *záplata* plat, odměna (solarium) - 55 *děťinské třevíce* dětské střevice - 56 *rahovými obalené stupni* doslovný překlad z lat.: cancri involutum gradibus, obklopeno raky - 60 *stkvělostmi* nádherami (splendoribus)

CESTOPIS T. ZV. MANDEVILLŮV

Český překlad tohoto nejoblíbenějšího středověkého cestopisu vznikl kolem roku 1400 v okolí krále Václava IV. prací dvořana Vavřince z Březové, který pro dvorské prostředí složil také snář a světovou kroniku. Vavřinec překládal z německého zpracování metského kanovníka Otty von Diemeringen, jež bylo přeloženo z francouzského originálu s přihlédnutím k překladu do latiny.

Mandevillův cestopis je typické středověké vypravování, blížící se svou fantastičností popisům cizích krajín a jejich obyvatel, jaké známe ze soudobé rytířské epiky. Konvenční rytířské literatuře se blíží i vloženými epizodami a ústřední postavou anglického rytíře Johna Mandevilla, který je v díle označován za autora. Mandeville prý odejel z vlasti roku 1322, procestoval Evropu, severní Afriku a velikou část Asie, navštívil několikrát Palestinu, sloužil vojensky sultánu egyptskému a velikému chánu mongolskému; ve skutečnosti je vypravování opsáno z nejrozmanitějších pramenů nebo je dílem čiré fantazie.

Za skutečného autora originálu býval pokládán lutyšský lékař Jean de Bourgoigne, spíše se však zdá, že jím byl lutyšský klerik Jean d'Outremeuse (dříve zvaný též des Prez), úředník při biskupském dvoře (1338 až 1400). Dílo se přes svou fantastičnost a nepravděpodobnost, nebo spíše právě pro ni, líbilo; hovělo tehdejšímu vkusu (líčení nádhery a bohatství cizích krajín, vojenských úspěchů a pod.), bylo čteno po celá staletí a stalo se i živou knihou četby lidové.

DVADCÁTÝ ROZDIEL

praví o jedné potvoře, jenž má způsobu člověčí až do pasa,
a spodek jest kozí

V ejijské púšti jest mnoho svatých pústenníkov a bratří, jenž mnoho věcí divných často vídají. Nebo biše před jednoho přišla divná potvora jako člověk s velikýma ostrýma rohoma, kteréžto na své hlavě mějješe, a biše podobna k člověku od vrchu až do pupka, a zdolu mějješe kozí způsobu. A když ji zaklína boží pústenník boží mocí, aby jemu pověděla, co jest, tehda ona odpovědě a vece, že by bylo smrtedlné stvoření jako i on, a prosieše toho pústenníka, aby za ni buoha prosil toho, jenž je s nebe sstúpil a v tělo panny se vsadil a tiem vykúpil vešken lidský národ; a ihned zmizela před ním. A potom té potvory tělo bylo nale-

zeno a ještě mají v Alexandří tu hlavu i s rohy, a jáť sem ji viděl a byla mi ukázána.
10 A to rozprávěno od ctných kniežat, že se jest tak stalo.

Nadpis: rozdiel oddíl, kapitola; *zpodob* podoba, vzhled – 1 *ejipský* egyptský – 5 *boží* pústenník sv. Antonín, o jehož setkání s faunem vypravují legendy – 7 *vsadil se* vtělil se

ŠEDESÁTÝ A DEVÁTÝ ROZDIEL

praví o trojí Indí a kde se křišťal rodí, o modrých lidech
a o ohni prieliš horkém a ostrově, o skále magnetové,
o lvovém ostrově a převelikých myšech

Z múřenínské země přijedú do Indie skrze rozličné veliké země a hory. A Indie země jest na tré rozdělena: prvá slóve Veliká, a ta má prieliš veliké horko v sobě; druhá slóve Středmá, a ta nenie velmi horká, třetíe slóve Menšie, a ta jest velmi studená, že v ní voda v křišťal se zstydá a v kámen. A to jsú ti křišťalové, kteréžto
5 sem přinášejí, a chtěie tomu mnozí, že v těch křišťalech rostú diamantové, kteřížto čisti jsú olejné barvy a jsú tak tvrdi, že se s prací připravují a pulerují.

V Indí jest mnoho rozličných království a zemí a zvláštnie obyčejové a vášně a lidé a zvířata a ptáci dvorní. A slóveť Indie od jedné vuody, ježto slóve Indus a skrze ni teče, a lidé vedlé té vuody bydlíce sú modří a škaredí, jako by měli
10 žlútenníci. Také nalézají v té vuodě mnohý úhoř, jenž jest delí nežli třidceti noh člověčích. V Indí a okolo nie jest na pět tisícov ostrovov v moři, v nichžto v každém jest jiné právo a jiný obyčej a v každém jest jedna celá země lidmi osazena a městmi a tvrzmi. Protož v Indí jest bez čísla mnoho tvrdých hradov a měst a tak mnoho lidí. Ale ti jistě jsú nám neznámi pro dvoji příčinu: najprvé, že nikda nevyjiež-
15 dějí z své země; neb kamž by koli přijeli, tu by jim hóře bylo, protož ostávají rádi v své zemi. Druhá příčina: neb kto z těchto zemí chce jich dojíti, ten musí skrze mnoho nebezpečných zemí jíti, že řiedko kto móż tak snadně projíti, neb na cestě netoliko nalezneš nevěřící lid, ale i mordéře i zhúbce lidské a žízaly jedovaté a zvířata hrozná a úzké próchody skrze veliké hory v moři i na zemi, v nichžto mnoho
20 lodí zahyne i lidí.

V Indí jest jeden ostrov, jenž slóve Armos, do něhožto někteří kupci z Benátek nebo z Janova nebo z Marsilie přicházejí. Ten jest tak horký, že ve dne lidé se až do smrti slunečným horkem upalují. Protož musie se u vodě pohřížeti, jinak by horka nemohli strpěti. Také tu lidé jsú nemocni a mužie všickni zdolu jsú porušení, takže jim horkem třeva vycházejí. A v té zemi nesmějí železa trpěti přibitého ani kotvy, neb v té zemi jest mnoho skalé magnetového kamenie; a protož, když by které železo takové bylo na lodí, to skalé svú mocí přitáhlo by je bezděky k sobě, a tak by lidé i lodie byli ztraceni.

Od toho ostrova připlynú k jednomu ostrovu, ješto slóve Chana, a to jest
30 dobrá země od vína a od jiného ovoce. A byl jest dřeve veliký ostrov a veliké v něm kupečstvie, ale již moře jeho uplavilo a podrylo veliký diel a umenšilo té země. A někdy ten ostrov byl jest královstvie také veliké a mocné, že smělo s Velikým

Alexandrem bojovati. A tu jest mnoho lvův a myši tu také veliké jsů, jako zde někteří psi a lapajíť je s věžníky. A nynieť držie ten ostrov pohané, neb jsů jeho dobyli na křesťanech.

1 z *múřeninské země* z Ethiopie (v Africe); *přijedú* přijede se – 3 *Středmá* prostřední – 4 *zstydá se* stydne – 6 *čísti jsů olejné barvy* neobsahují olejovou barvu; *s prací* s námahou; *pulerují se* čistí se – 7 *vášně* vlastnosti – 8 *ptáci dvorní* podivní – 10 *delí třídceťi noh* delší než 30 stop (asi 9 m) – 18 *žížaly jedovaté* hmyz jedovatý – 21 *Armos* Ormuz (Hormuz), přístav v zálivu Perském – 22 *Marsilie* Marseille – 25 *třeva* střeva; *nesmějí* neodvažují se – 29 *příplynú* připlují; *Chana Tana* (na ostrově Salsetta) na sev. od Bombaje, kdysi středisko obchodu – 31 *kupečstvie* obchod – 32 *smělo* odvažovalo se – 32-33 s *Velikým Alexandrem* Alexander Veliký, makedonský král (356-323 př. n. l.) – 34 *věžník* domácí pes

MARKO POLO, MILION

Benátský kupec Marko Polo (narozen asi 1254, zemřel 1324) nadiktoval své paměti z cest asi r. 1298, kdy byl zajat za válečného nepřátelství mezi Benátskými a Janovskými, svému spoluvězni Rustichellovi de Pisa v janovském vězení. Ten upravil jeho diktát do lidové franštiny a dílo kolovalo pod rozmanitými názvy, v Itálii nejčastěji jako Milione. Později bylo přeloženo do latiny dominikánem Francesco Pipino (připomínaným v letech 1272-1321) a z této latinské úpravy byl pořízen na počátku 15. století překlad český.

Marko Polo pobyl na cestách v letech 1271-1295 se svým otcem a strýcem, kteří se vypravili s listy nově zvoleného papeže Řehoře X. k chánu Kublajovi. Roku 1271 vyjeli z Akky v Palestině a pak se ubírali přes Armenii podle Tigridu k Perskému zálivu a dále přes Írán, Pamir, Východní Turkestan a jižní část mongolské pouště do Kublajova sídla Kambaleku (jak se mongolsky nazýval Peking); tam došli na jaře 1275. Marko si získal u chána velikou oblibu, byl od něho posílán na daleké cesty a zastával po tři léta úřad správce v provincii Jang-Ču ve střední Číně. Na zpáteční cestu se Polové vypravili r. 1290 jako průvodci Kublajovy dcery k jejímu snoubenci do Persie. Prošli východní Čínou a pluli přes Sumatru a Ceylon do Ormuzu v Perském zálivu; pak se dostali západním Íránem do Trapezuntu a přes Cařihrad do Benátek.

Své vypravování pojal Polo s hlediska obchodníka, který se dívá otevřenýma očima a kterého zajímá nejen to, co země produkuje a kupuje, ale i způsob života, vzdělání a náboženství jejích obyvatel. Když se však toto dílo, napsané měšťanem pro měšťské publikum, dostalo do jiného, feudálního prostředí, které neoceňovalo jeho reálné rysy, nýbrž jen fantastičnost a stavělo je do stejné linie s cestopisem Mandevillovým, v němž se fantastické prvky uplatňovaly v daleko větší míře, došlo pro svou strízlivost menší obliby.

KTERAK MARKUS, SYN PANA MIKULÁŠE, ROSTL V MILOSTI PŘED KRÁLEM

A tak Marek v krátkém času naučí se obyčejův a mravův tatarských i také řeči čtyř jazykův rozličných, takže v každém z nich psátí uměl i čísti. I chtieše král shledati jeho opatrnost, i poslal jej pro jednu pilnú věc královstvie svého do daleké vlasti, do nížto přes čtyřie měsiece přijíti nemohl. Tehdy on velmi opatrně se měl 5 v těch věcích, že to král, což jest jednal, vzácně přijal. A kterak libost jmějieše slyšeti noviny, mravy a obyčeje lidské i položení rozličných zemí, a tak Marek, kudyž